

ettiler. Ebû Abdullah Hüseyin, hac mevsi mi dolayısıyla hacca gelecek topluluklardan da faydalanmayı düşünerek tıraftarlarıyla birlikte Mekke'ye hareket etti. Hüseyin'in isyanını haber alan ve o yıl hac için Mekke'de bulunan Halife Hâdî bunların üzerine bir ordu sevketti. Halifenin ordusu bugün Şühedâ adıyla anılan ve Mekke'ye yaklaşık 6 mil mesafede bulunan Fah vadisinde meydana gelen savaşta Ebû Abdullah Hüseyin ve tıraftarlarını mağlûp etti ve pek çoğunu öldürdü (8 Zilhicce 169/11 Haziran 786). Tarihe "Yevmü Fah" adıyla geçen bu olaydan sonra "Sâhibü Fah" lakabıyla meşhur olan Hüseyin'in kesik başı Halife Hâdî'ye götürüldü. Diğerlerinin cesetleri açıkta bırakıldığı için vahşi hayvanlar tarafından parçalandı. Bu sebeple Şiîler Fah hadisesini Kerbelâ Vak'ası'ndan sonra en dehşetli ve elîm olay olarak görür ve bu günü matem günü kabul ederler. Ayrıca bu vak'a ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in Fah mevkiinde, Ehl-i beyt'inden burada öldürölecekler için ceza namazı kıldığını ve hatta Cebrâil'in burada şehid olanların ecrinin iki şehid ecri kadar olacağını söylediğini bildirdiği iddiasında bulunurlar (İsfahânî, s. 436). Bu katliamdan kurtulabilen az sayıdaki insandan biri olan Ebû Abdullah Hüseyin'in dayısı İdrîs b. Abdullah b. Hasan b. Ali Mısır'a kaçmış ve daha sonra Mağrib'e geçerek burada İdrîsîler hânedanını kurmuştur.

Fah mevkii bu vak'adan çok önce de bilinen ve tanınan bir vadi idi. Nitekim Bedir Gazvesi sırasında Mekkeliler'ce konaklama yeri olarak seçilmişti. Hz. Peygamber bu vadideki bir suyu Uzeym b. Hâris el-Muhâribî'ye iktâ olarak vermiştir. Ayrıca Abdullah b. Ömer ile diğer bazı sahâbîler de Fah vadisinde defnedilmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 34-35; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 37; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukâşe), s. 186, 380-381; Müberrred, *el-Kâmil*, Beyrut 1986, II, 770 vd.; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 405; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 145, 554-562; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Ma'âtilü't-Tâlibiyyîn* (nşr. Ahmed Sakr), Beyrut 1946, s. 431-460; Yâkût, *Mu'cem'ül-büldân*, IV, 237-238; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 363-364; VI, 90-93; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 190-191; İbn Kesir, *el-Bidâye*, X, 157-159; "Fahh", *İA*, IV, 445; René Basset, "İdrîs I.", a.e., V/2, s. 935; L. Vecchia Vaglieri, "Fakhkh", *El²* (İng.), II, 744-745; D. Eustache, "İdrîs I.", a.e., III, 103.

ETHEM RUHİ FİĞLALI

FAHİM BEY ve BİZ

Abdülhak Şinasi Hisar'ın yayımlandığında edebî bir hadise olarak karşılanan, geniş akisler uyandırmış romanı.

Yazarın "hikâye" diye adlandırdığı eser, edebiyatımızda daha önce görülmemiş ve alışılmamış yeni bir roman tarzının örneği olarak ortaya çıktığında beraberinde ilkin, kolayca ne roman ne de bilindiği şekliyle hikâye denilebilecek yapısı ile mevcut edebî nevilerden hangisine girebileceği meselesini getirmiştir. Romanda temel sayılan vak'a yönünün hâkim bir unsur olmaktan çıktığı, ayrıca her şeyin ortada doğrudan doğruya görölmek yerine bir anlatıcı vasıtasıyla hikâye edildiğini, esas kahramanı Fahim Bey'in etrafında bir çevre teşkil eden şahısların birbirleriyle karşılıklı temasları olmadan ve vak'ayı yürütecek, geliştirecek bir rolleri bulunmaksızın yer aldıkları, daha da mühim, biri diğerini hazırlayan bir vak'alar zinciri kurmayan epizotlarla bunlar arasına konulmuş her biri kendi başına birer "essai" (deneme) teşkil edecek çeşitli tahlil ve yorumlarla yüklü fasıllardan meydana gelen yapısı ile eserin ne derece roman sayılabileceği zihinleri uzun süre meşgul etmiştir. Onda roman için tanıdıkları belirli ölçülere uygunluk arayanlar, vak'aya dayananmayan eserin bu tarafları ile getirdiği yenilik ve farklılığı anlayamayıp yadırgadıklarından bu noktayı kusur sayarak tenkit etmişler, buna mukabil *Fahim Bey ve Biz*'i değerlendiren büyük bir çoğunluk ise onunla Türk romanının yepyeni bir seviye ve gelişme kazandığı düşüncesinde birleşmişlerdir.

Fahim Bey ve Biz, romancının kendisini tamamen aradan çekip sahneyi konuya akış getirecek veya onu yönlendirecek şahıslara bıraktığı, onların birbirleriyle olan karşılaşma ve temaslarından doğan ve gelişen temel bir vak'ayı anlattığı, konunun yürüyüşünde ayrıca bir vazifesi olan şahıslar arası konuşmaların yer aldığı roman tarzına yabancı ve aykırı bir yapıdadır. Görölegelenin aksine yazar, başından sonuna kadar anlatıcı sıfatı ile romanı kendi müdahalesi altında tuttukta başka, içinde onun şahıslarından biri olarak bizzat kendisi de yer almakta ve olup biten her şey ise sadece onun ağzından takip edilip öğrenilmekte, hatta nevin ihmal olunamaz bir şartı diye kabul edilen vak'alılığı temel

unsur olma mevkiinden, kahramanın şahsiyet ve karakteriyle ilgili yönleri aksettirmeye yarar bir unsur olarak ikinci plana geçirmekte, konuşma unsurunu asgari hadde indirdikten başka hemen hemen repliksiz vermektedir. Fahim Bey dışındaki şahısların romanın vak'asında geliştirici payları ve fonksiyonları olmayıp yalnız Fahim Bey'i izah ve yorumlamak için mevcut bulunmaları esere teknik yönden farklı bir görünüm getirmektedir.

İçindeki şahıs ve küçük vak'aların, romancının muhayyilesinin eseri olmaktan ziyade şahsî hâtıralarının verileri suretinde ifade edilmesi de eseri yine alışılmışın dışında tutar. Özünü meydana getiren bu tarafı ile roman bir hâtırat çeşnisi taşımaktadır. Abdülhak Şinasi Hisar eserini roman değil hikâye diye adlandırışını da bununla açıklar: "Bütün yazdıklarım hâtıradır. Hâtıralarımı yazarken roman aklıma gelmiyor. Samimi hâtıralarımı 'hikâye' adı ile ifade daha kolay oluyor". Hisar bu hâtıralarını roman malzemesi olarak işlerken bir tarihçi sadakatıyla hareket etme gayesi gütmendiğinden bunlar üzerinde bazı tasarruflarda bulunur, onları yeni terkip ve zeminler içine yerleştirdiği sırada şahısların ismini de aynen muhafaza etmeyip değiştirir. Eserdeki Fahim Bey'in aslında Fatin Bey adında birisi olduğu yazarın dostlarınca da bilinmektedir (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hâtıraları*, İstanbul 1969, s. 304; Nasuhi Baydar, "Fahim Bey ve Biz", *Tan*, 5 Aralık 1956).

Yazar Fahim Bey diye bir roman kahramanı çıkardığı bu şahıs hakkında, onun yakın bir dostu olan ve onu ilkin vasıtasıyla tanıdığı babasından dinledikleri ve başkalarından duydukları ile, kendisinin de onunla ömrünün sonuna kadar sürmüş tanışıklığından gelen intiba ve kanaatlerini eserine malzeme yapmıştır. Romanda kahramanın hayat akışı, en geriye giden halkalarından itibaren ve her safhası ile takip edilmek yerine, onun bazı garip hallerini ve şahsiyetinin dik-kate değer yönlerini belirtecek surette aradan seçilmiş epizotlarla ele alınmaktadır. Bu epizotlar romanda, muntazam şekilde gelişen ve olup biten hiçbir şeyin kaçırılmadığı bir vak'a kurgusu ortaya koyma düşüncesinden uzak, sadece Fahim Bey'in dışarıdan ve başkaları tarafından yanlış yorumlanan iç âlemini göstermeye yönelik birtakım kesitlerdir. Abdülhak Şinasi için romanda esas ara-

nacak şey vak'a değil "şahıslar, muhit, cerniyet, hayat, his ve fikirdir. Vak'a bunları duyurmaya yarayan diğer bir vasıta"dır" (Abdülhak Şinasi Hisar, "Edebiyatta Roman", *Ulus*, 5 Eylül 1943). Bu anlayıştan gelen yapısı, eserin vak'a'ya dayanmayan bir roman olma farklılığını meydana getirir.

Bu itibarla gaye romanda bir vak'alar silsilesi kurmak, kahramanın hayatını bu vak'alar dizisi içinden kovalamak değil, onun düşüncesine hâkim olan bir hulyanın bütün ömrünü nasıl hükmü altında tuttuğunu, bu yaşayışı ile başkalarınca nasıl görülmüş olduğunu, hakkındaki farklı görüşlerle onun değişik cepheli bir portresini meydana getirirken bu birbiriyle uyumsuz hüküm ve kanaatlerin izâfililiğini göstermek, insanın kendi iç âleminin başkaları, hatta kendisi için bile bir muamma olduğunu ortaya koymaktır.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın kitabı, daha önceki Türk romanlarında benzerine rastlanmayan bir tip olarak yarattığı Fahim Bey'in değişik kimselerin bakışları içinden çok orijinal bir şekilde çizilmiş portresinden görülebilmekten çok farklı tekniğine, duygu ve düşünce tahlillerine, üslûbundaki zenginlik ve şiirliliğe kadar hayranlık uyandıran taraflarıyla bir edebî hadise olarak karşılanmış, onun Türk edebiyatında bir zirve noktası olduğu söylenmiş, hiçbir Türk romancısının erişemediği yüksek bir başarıyı ortaya koyduğu ve onunla edebiyatımızda roman nevinin yeni bir merhaleye ulaştığı ifade edilmiş, edebiyatımız için yeni bir tarihin başlangıcı olduğundan bile bahsedilmiştir. İlk çıktığında hakkında yazılanların bir hamlede otuzu aşması, sonraki yıllarda da çeşitli vesilelerle bu âlakanın günümüze kadar yenilenmesi uyardığı büyük akisin derecesini göstermektedir.

Fahim Bey ve Biz, bütünüyle her safhası gerçekleşemeyen hayaller peşinde geçmiş bir ömrün, olmayacak bir hulyanın ardında uzun bir bekleyişten ibaret bir hayatın macerasıdır. Eser bir bitişle, yani Fahim Bey'in hayatının sona erdiği noktadan başlamakta, gazetede çıkan ölüm ilânından geriye giderek bu ölüm öncesindeki zamanın hâtıraları içinden onun, hulyalarının idaresinde geçmiş basit görünüşlü hayat macerası inşa edilmektedir. Bu maceradan tek tek epizotlara bölünmüş olarak anlatılanlar bir araya getirildiğinde ortaya çıkan konu şöyledir:

Bursa eşrafından bir miktar mal ve mülk sahibi yaşlı birinin oğlu olan Fa-

him Bey, Galatasaray Sultânîsi'ni bitirdikten sonra babasının gönlünü almak için türlü vaadlerle girdiği Hariciye'de kadrosuz, maaşsız fahrî bir memurdur. Bursa'dan kendisini ziyarete gelebilecek olanlardan durumunun iyi olduğunu duyup da babası sevin sin, bu misafirlerine de ayıp olmasın diye borçlanmak pahasına büyük bir konak tutar. Hemen her odası boş ve çıplak kalan bu bârhânedede kemani ile kendini avutarak günlerini geçirirken neden sonra az bir ücretle kadroya alındığında dolgun bir maaşa geçtiğini haber vererek babasını İstanbul'a çağırır, onun hayır duasını alır. Bursa'ya dönmüş olan babasının âni vefatı üzerine ondan kalan bir miktar para ile borçlarının bir kısmını öder. Günün birinde de Londra sefâretinde üçüncü kâtipliğe tayini çıkar. Hayalciliği burada kendisine ilk oyununu oynar. Gözünde büyüttüğü bu memuriyetinin şanına lâ-yık zengin bir giyime sahip olmak hevesiyle Londra'nın en büyük terzi Pool'den kendisini bir hariciyeciyi yakışır şekilde giydirmesini ister. Uzun provalardan sonra sefârethânenin kapılarından sığmayacak kadar kocaman bir sandık dolusu takım takım elbise korkutucu faturasıyla birlikte gelir. Fahim Bey'i yıllar boyunca ödemekle altından kalkamadığı bir borca sokan bu elbiseler bundan böyle hayatına hükmeden bir kader çizer. Artık bir yenisini yaptırmaya imkânı kalmadığından zamanla hepsinin modaları geçen bu elbiseleri mevsimine, yerine uysun uymasın ömrünün sonuna kadar ters yüz ettire ettire sırtında taşımaya mahkûm olur. Ayrıca onların üstünde estirdiği Anglosakson havası, İngilizler gibi giyinme merakı ile beraber sanki ona İngilizler'deki "teşebbüs-i şahsî" felsefesini de aşılamış gibidir. Bir ara, II. Meşrutiyet'ten önceki yılların birinde Çetine'ye gönderilmişken maslahatgüzarın intihar etmesi üzerine birkaç günlüğüne maslahatgüzarlık yapısı, meslek hayatının en çok iftihar ettiği bir hadisesi olarak hâtıralarında yer tutar.

Fahim Bey'in ne vakit olduğu belirtilmeyen, herhalde Londra dönüşünden sonra gerçekleşmiş bulunan mesut bir evlilik hayatı vardır. Güven verici, ciddi ve kültürlü şahsiyeti dolayısıyla paşa ve zengin konaklarına damat edilmek istenmişse de Fahim Bey Saffet adında kimsesiz, kendi halinde, ufak tefek yapıları hanımla evlenmeyi tercih etmiştir.

II. Meşrutiyet ile memlekette bir moda halini alan ve hevesi daha İngiltere-

de iken içine düşmüş olan "teşebbüs-i şahsî" cereyanına kapılarak Hariciye'deki memuriyetinden ayrılır; hem ülkeye para getireceği, hem de kendisini servete kavuşturacağı düşüncesiyle bir sermayedar bulup Bursa ovasında pamuk yetiştiriciliği yapma hayali peşine düşer. Fakat hulyasındaki projeleri gerçekleştiremeyip geçim sıkıntısı çekmeye başlayan Fahim Bey, "Muvakkaten, isim düzelinceye kadar" diyerek küçük bir maaşla Reji İdaresi Tercüme Kalemi'ne memur olur. Böyle küçük mevkilerde ömrünü çürüttüğü memuriyet hayatına katlanmayı kendine lâ-yık bulmayan Fahim Bey, burada varlığını hissettirmemeye dikkat eder bir tutum içindedir. Hayalleri Fahim Bey'i, bu işinden de ayrılıp her gün vazifeye gidiyor görünerek karısı sevin sin düşüncesinin de tesiriyle Galata'da bir iş hanında yazıhane tutmaya sürükler. İçinde taşıdığı hulyayı gerçekleştirebilmek için birçok yerin ve şahsın kapısını çalan, fakat ekim yapılacak arazinin temini için her şeyden önce elde bulunması gereken imtiyazla ilgili bir adım dahi atmamış olduğunu anlayıp kendisini hayalperest diye gören bu kimselerden bir vaad bile alamayan Fahim Bey, bir gün beklediği işi kurar, başa geçerse gerekli tecrübe ve melekeyi önceden kazanmış olmak düşüncesiyle burada hayalindeki şirket namına dosyalar tanzim edip hayalî müşterilerle hayalî yazışmalar yapmaya, kâr hesapları tutmaya koyulur.

Bütün maddî sıkıntıları, karısı ile küçük evlerinde yaşadıkları basit hayatları içinde kendisine ve dolayısıyla karısına ümitler vaad eden saadet hulyaları kurar. Günün birinde gördüğü bir rüya da kendilerine yaklaşmakta olan bir saadetin müjdesi gibi gelir. Duyulduğunda bütün mahalle bu rüya ile meşgul olur. Enişte bey ise bu rüyadan, Fahim Bey'e olanca kinini döktüğü meş'um bir yorum çıkarmaktan geri kalmaz.

Fahim Bey bir yandan yine hayalindeki müşterilerden siparişler almakta, bu hayalî siparişlere cevaplar yazmaktadır. Önce prova diye başladığı bu hayalî yazışmalar zamanla kendisinde bir tiryakilik halini alır. Böylece türlü yazışmalar ve hesaplarla kabarmış bir yığın dosya ve defter yazıhanenin raflarını doldurur. Fakat Fahim Bey yazıhanenin kirasını ödeyemeyecek duruma düştüğünden hane-daki eşyasını bir akrabası vasıtasıyla evine naklettirirken durum da ortaya çıkar. Hayalî dosyalar ve yazışmaların hikâye-

sini duyan herkes Fahim Bey'in cinnet getirmiş olduğuna hükmeder. Fahim Bey daha sonra yeni kurulan resmî bir dairede yine mütercim olarak çalışmaya katlanır. Gerçekleşmeyen hulyaları içinde yıllar geçerken artık ihtiyarlamış olan Fahim Bey, Bursa'daki pamuk işinin imtiyazı hakkındaki ümitlerini hâlâ da kaybetmemiş olarak İstanbul'un bir kenar semtindeki evinde günün birinde sessizce hayata veda eder.

Büyük inişleri çıkışları olmayan, durgun akışı içinde bu hayat macerası ortaya konulan Fahim Bey, romanda doğrudan doğruya sahnede gözükmeyp hep başkalarının ağzından anlatılır. Anlatıcı sıfatı ile yazarla onun yüz yüze geldikleri sayılı birkaç yer hariç Fahim Bey kendisinden bahsedenlerin sözlerinde roman boyunca ancak giyaben mevcuttur. Talihini ve kendi hulya âlemini yaşayan Fahim Bey'in etrafındaki şahıslar onu başka başka görür ve anlatırlar. Yazarın babasına, Reji İdaresi'ndeki âmirine ve oradaki odacısına, iş dünyasındaki kimselere, bazı fikir ve sanat mensuplarına, karısı Saffet Hanım'a, komşuları Huriye Hanım başta olmak üzere mahallenin kadınlarına, yine yazarın anne, hala ve eniştesine, iş hanının kapıcısına, nihayet baştan sona kadar bizzat yazarın kendisine göre anlatılan ayrı ayrı Fa-

him beyler vardır. Etrafıyla ilgilenen bir kimse olmadığı halde romanda herkes Fahim Bey'den bahsetmektedir; bunlardan çoğunun varlıkları sanki sırf ondan bahsetmek, kendisi hakkındaki kanaatlerini söylemek içindir. İşte onu farklı farklı gören, birbirine benzemez hükümlerle tanıtan bu başkaları romanın "biz" takımını teşkil eder. "Biz" Fahim Bey'i yorumlayan çevredir. Böylece romanda biri başkalarının bilmediği, anlayamadığı iç âlemiyse Fahim Bey, ötekisi onu başka başka yansıtan "biz" cephesi olmak üzere iki ayrı kanat yer alır.

Fahim Bey'e dair görüş ve kanaatlerindeki farklılık yalnız bu başkalarında değil zamanla bağlantılı olarak bizzat yazarın kendisinininkilerde de vardır. O kadar ki bunu özellikle belirtmek için eserinde "Fahim Bey Hakkında İlk Hislerim", "Fahim Bey Hakkında Değişen Hislerim", "Fahim Bey'in Son Zamanları ve Hakkında Son Hislerim" diye ayrı fasıllar açar.

Fahim Bey'in değişik gözler tarafından başka başka görünmesini açıklayan şu ifadeler aynı zamanda romanın felsefesini de özetlemektedir: "Her insanın zevâhir hayatının altında bir de gizli kalan ve sırf kendi hilkatı ve ruhuyla yaşadığı büsbütün mahrem bir ömrü vardır ki bu hayat içimizde kendi üstüne kıvrılmış bir âlemin mahsulüdür. Yabancılar bunu seçemez ve göremezler" (*Fahim Bey ve Biz*, İstanbul 1941, s. 204). İşte Abdülhak Şinasi Hisar'ın eseri, başka gözler tarafından birbirine benzemez bakışlar ve kanaatler arasından görülen zâhîrî hayatı arkasında Fahim Bey'in "biz" başkaları için bilinemez, kapalı bir muamma olan iç âlemini, gerçek hüviyetini derinlemesine bir sorgulayıştır. Romanın önce bazı sayfalarında kendisini yer yer gösteren bu sorgulama sona yaklaşıldıkça iyiden iyiye ona hâkim olur. "Fahim Bey'e Hitaplar ve Sualler" adlı bölümünde eser tamamıyla bu sorgulayısta sona erer. "Ey kendisini gören herkesin türlü türlü bulduğu, başka başka bildiği Fahim Bey!" hitabıyla başlayan bütün bu bölüm romanın anahtarını verir. Burada, Fahim Bey'in hüviyeti ve iç gerçeği üzerinde cevapsız kalan sorulara takılı, hepsi izâfî, birbirini tutmaz, her sorgulayısta biri diğerini değiştiren bir yığın kanaat arasında nihaî bir hükme varamayışın ve zıtlar içinde bir bocalayışın dile getirildiği görülür.

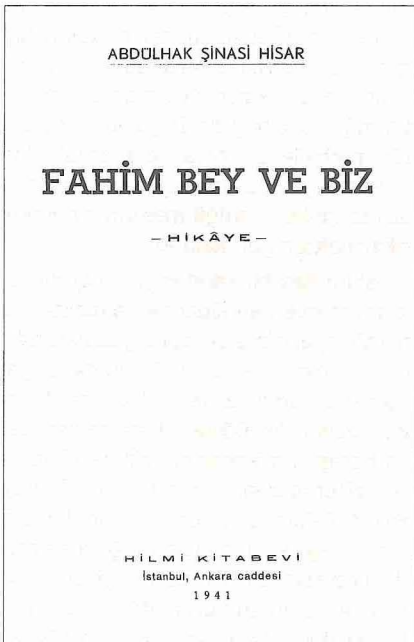
Etrafının, sonu kendisini deliliğe vardıracak bir hayal düşkünü olarak tanıdığı, ömrü hiçbir zaman gerçekleşme-

yecek bir hulya peşinde geçmiş Fahim Bey'in hayat bilançosu, Fahim Bey için esas gerçeğin içinde yaşadığı hayal âlemi olduğu ve onun, saadeti gerçekleşmemiş hulyalarında bulunduğu felsefesinde düğümlenir: "Bir zâhîrî hakikat vardır ki sathî ve aldatıcıdır. Bir de geçici hakikatler vardır ki hep birer hususi-yetten ibaret değil midir? Hakikatin bin bir cephesi, çehresi, mânası ve başka başka görünüşleri yok mudur? Ruhunun itikadıyla yaşayan mütekit ve hayalperest, başkaları onu ne kadar hayal içinde sanırlarsa sansınlar, kendisi hakiki hayatını yaşamış olmaz, kendisi için bir hakikat hayatı yaşamış sayılmaz mı?" (*a.e.*, s. 223-224).

Netice itibariyle hulyalarının gerçek karşısında hezimetini ne olursa olsun Fahim Bey kendi hayal dünyası içinde mesut olmuş, onun aldatıcı vaadleriyle mesut yaşamıştır. Hayalleri daima boşa çıksa da hiçbir zaman mağlûp gibi görünmediği çevresine üstelik bir galip edasıyla bakabilmiştir. Onun çeşitli dairelerde küçük memuriyetlere katlanması, Galata'daki handa açtığı yazıhane, hep etrafa işe gidiyor gibi görünüp "başkalarına karşı zevahiri kurtarmak", bu perdenin altında kendi hayal dünyasını daha rahat yaşayabilmek içindir.

Olmakta olanı takip ve nakletmek yerine, esasını olmuş olandan yani hâtıra zemininden alan, Fahim Bey'i geçmiş zaman içinde takip eden romanın, insanın iç âlemiyse başkaları için bir muamma olduğu düşüncesi yanında bir zembereği de zaman ve onun varlıkla münasebeti meselesidir. Zaman düşüncesi eserde Fahim Bey kadar aslî bir konudur. Abdülhak Şinasi Hisar kendi gençlik çağında tanıştığı, yıllarla devamlı görüştüğü, kendi yaşı ilerlerken ihtiyarlık çağına giriş ve çöküşüne şahit olduğu Fahim Bey'in şahsında ve aynı zamanda onu vesile ederek zaman denilen şeyin varlığı değiştirip bozarak geride değiştirmemiş, yok olmamış, yahut savrulmamış bir şey bırakmayan tesir ve tecellisini eserinde merkezî bir tem yapar. İhtiyarlık psikolojisiyle, duyuş ve düşünüş bakımından bağlanılan değer yargılarının nesiller arasında uğradığı farklılaşma, bir öncekinin çöküp göçmesi gibi bir konuyu da zaman meselesi kadrosu içine yerleştirerek sayfalar tutan bir "essai"-ler dizisi geliştirir. Zaman denilen şeyin, insanın ancak inkıraz devresine varışta karşılaşılan çehresiyle idrak olunduğu düşüncesinden hareketle ihtiyarlık psi-

Fahim Bey ve Biz'in ilk baskısının kapağı (İstanbul 1941)

kolojisinin tahlil edildiği sayfalarda, önünde kalan vaktin gittikçe azalmakta ve daralmakta olduğu insanın dramı bedbin bir görüşle çok çarpıcı bir şekilde çizilmektedir. Karşı karşıya gelinen gerçek şudur: İhtiyarlayan sadece insanın kendisi değildir; onunla birlikte zaman içinde hâtıralarının değmiş olduğu her şey, içinde ömrünün geçtiği bütün bir çevre ve dış âlemden varlık namına ne mevcutsa hepsi ihtiyarlamakta, değişmekte, göçmektedir. Bu sayfalarda bütünyle anlatılan, bir ömür sonu kendisini artık ölümün eşiğine varmış bulan insanın geçen, değişen, değiştiren zaman karşısındaki duygularıdır. *Fahim Bey ve Biz*, art planı ile bir bakıma geçen, değişen ve değiştiren zamanın da romanıdır.

Görülüyor ki roman sadece Fahim Bey'in macerasından ibaret değildir. Ondan hareket ederek insan üzerine felsefi görüşlerle birlikte romancının geride daha söylemek istediği ve romana ağırlığını veren düşünceler vardır. Basit hayatındaki görünüşü ile silik bir kişiyi, iç âlemini "perde perde açarak" bir roman kahramanı seviyesine yükselten eser sırf Fahim Bey'in hayat macerası ile sınırlı kalmamış, hayat, varlık ve insan üzerinde yazarın yıllar boyu geliştirdiği düşüncelerle işlenmiştir. Fahim Bey'in hayatından ve iç âleminde kesitler veren epizotlar, romanda müellifin sayfalar doluran düşünce ve tahlillerinin eşliğinde yürür. Roman esasında kuvvet ve özünü bu düşünce ve tahlillerden almakta-

dır. Birer "essai" kıvamındaki bu düşünce ve tahliller eserden çekilecek olsa, derinliğini bunların sağladığı yapı ve kurgusu dolayısıyla roman basit ve kopuk kopuk epizotlardan, küçük vak'alar ibaret bir iskelet haline gelecektir. Eserde bazı vak'alar ve durumlar, romancının yüklü olduğu düşünceleri söylemek için birer vesile gibi gözükür. Fahim Bey ve bir kısım olaylar, Abdülhak Şinasi Hisar'ın, eser dışına alındıklarında her biri bir şey kaybetmeksizin başlı başına birer "essai" meydana getirebilecek çapta olan bu düşüncelerini ifadeye vesile teşkil eder görünümündedir. Romanın kahramanı ve diğer bazı şahıslar yazara hayat felsefesini ortaya koyma fırsatını hazırlar. Kendi düşünce ve duygularıyla yazar da eserde Fahim Bey kadar yer alıyor. Fahim Bey'le münasebetlerini, onun hakkındaki kanaatlerini anlatmaktan başlayarak kitap bir noktadan itibaren yazarın da hâtıraları ile birlikte iç hayatının romanı haline gelir. Bu bakımdan kendisi Fahim Bey'in yanında romanın ikinci bir mihverini teşkil eder.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın yaptığı felsefi ve psikolojik tahlillerdeki hal ve durumlar sadece Fahim Bey ile sınırlı, sırf ona mahsus gösterilmekten çok ekseriya "biz" zamiriyle genişletilerek umumu, herkesi içine alan bir çerçevede ifade edilir. Fahim Bey, şahsında herkesin kendisinden bir şeyler bulabileceği, insan talihinin müşterek taraflarını aksettiren beşerî bir tip haline yükselmiştir.

Romanın bu anlatılanlar yanında gözden kaçırılmayacak bir meziyet ve değeri de canlandırdığı Fahim Bey tipi yanında insan talihi ve varlık hakkındaki düşüncelerle yakaladığı beşeriyi bize ait unsurlarla yerli bir çerçeve içinde inşa edebilmiş olmasıdır. Abdülhak Şinasi Hisar, bizden olan bir insanın şahsında Türk insanına mahsus çizgilerle beşeriyi ifade etme başarısını göstermiştir. Fahim Bey, yazarın kendisi gibi almış olduğu Batılı kültüre rağmen kendi atmosferimize, kendi değerlerimize bağlıdır. Fahim Bey'de geçiminde dara düşmüş, fakat vakur, terbiyeli, dürüst eski İstanbul efendisinden çizgiler bulmak mümkündür. Eski Türk evinin içi, kaybolmak üzere olan tarafları ile eski İstanbul Fahim Bey'in hayat dekorunda yer alır. Bugün geçmişte kalmış İstanbul mahallesinin gecesi, o hayatta misafirlikler, Boğaziçi yaşayışı eserdeki yerli ortamı ayrıca hissettirir. Bunlarla kalmayan ya-

zar "Fahim Bey ve İstanbul" diye başlı başına bir fasıl açarak Fahim Bey'i İstanbul ile münasebeti yönünden ele alır, "Fahim Bey'in İstanbul ile arası nasıldı?" sorusu ile bir sorgulamaya girer. Fahim Bey'in evinde bir bir, cümbüşleriyle bir âlem kuran, hayatı ezanî vakte göre ayarlayan saatler, başlı başına atmosfer yaratan antika eşyaları ile eniştesinin Çamlıca'daki köşkünün içi, bugün yok olan eski Türk evinden kurtarılmış dekorlardır. Bunun gibi Fahim Bey'in çevresindekiler, onun hakkında konuşan bütün bu insanlar da hep yerli hayatın birer sima olarak esere girerler.

Türk romanına çarpıcı bir yenilik ve seviye getiren *Fahim Bey ve Biz*, etrafında döndüğü felsefi ve psikolojik tahlilleriyle Fahim Bey'i ferdî bir planda verirken içinde XIX. asır sonu ile XX. asır başı Türkiye'sinden bazı sosyal taraflar da saklar. Dışa kapalı iç âlemi kendisini ne kadar ferdî planda gösterirse göster sin Fahim Bey bir yandan geleneklerini, değerlerini sürdürmekte olduğu eski hayat tarzı, öbür yandan Batı kültürü ve bazı alışkanlıkları ile aynı paraleldeki Osmanlı Türkiyesi'nin bir insanı, şahsında ondan akis taşıyan bir ferddir.

Fahim Bey, tahsili ve öğrendiği Batı dili yolunu Tanzimat'ın hazırladığı Galatasaray Sultanisi'nden gelmesi, Batı'yı görmüş bir hariciye memuru olarak oradan bazı zevkler ve alışkanlıklar kazanması, Türk gazetelerinden başka özellikle takip ettiği Paris gazetelerinden gelme bir birikime ve bunların kılavuzluğunda dünya ahvaline dair edinilmiş görüşlere sahip bulunması, memuriyetinin resmî ve hususî dairelerde mütercimlik olması gibi o çağın sosyal zemininin hazırladığı şeyleri nefsinde toplamıştır. Bundan başka heyecanlarını yaşadığı 1897 Türk-Yunan Savaşı, II. Meşrutiyet'in, başını Prens Sabahaddin'in çektiği ve kendisine de bir kader çizmiş olan "teşebbüs-i şahsî" cereyanı romanın sosyal muhtevasını aksettiren taraflarındandır. Bu arada İstanbul, mahalleleri ve kenar semtleri, içinden gösterilen evleri, Beyoğlu, Fahim Bey'in çevresindeki insanları ile, ağırlığını psikolojik ve felsefi tahlillerden alan eserde art planda bir sosyal çevre kurmuştur. Geride de hayal oyunundaki göstermeliği andırır gibi bile olsa bir fon olarak kendisini hissettiren tarih İstanbul vardır.

Abdülhak Şinasi Hisar, iç dünyası yönüyle beşerî kılarak günlük hayatı ve yaşadığı çevre içinde millî bir renk ver-

Abdülhak Şinasi Hisar'ın, *Fahim Bey ve Biz*'i eski dostu Cemil Tiabarı'na bir yönüyle açıklayıcı bir ithafı (Ömer Faruk Akün arşivi)

*Fahim Beyi en evvel
tanıyanlardan olan
ve onun karşısındaki
"biz" in içimizden bir
kaşınığın da evinden
beri bilene Cemil Tiabar
Beyfendiye bir çok yılların
muhabbetli hatıralarla
C.A. Gıvazlı*

diği Fahim Bey için, ilkin babasının seven ve takdir eden kanaatlerinden hareketle, onun fazilet ve meziyetlerini ön planda tutan bir tablo çizerek önceden lehinde bir atmosfer hazırlar. Bu suretle daha sonraları yer vereceği "başkaları"-nın onun hakkındaki olumsuz hükümlerini daha başından önleyen, zayıflatan bir tesir yaratır. Romanın sonunda Fahim Bey'i sorgularken de başkalarının hakkında ileri sürülmüş aksi düşüncelere dokunduğu zaman kahramanını hep kollayan bir sevgi gösterir. Babasından aldığı terbiye ile yardım sever, kendi menfaatlerini başkaları için feda eder, ailesine sadık, etrafındakileri sevindirmeyi başka şeylerden önde tutar, geniş bilgisine fikir ve sanat çevrelerinin hayran kaldığı, hatta bu yüzden adı "hezarfen"e çıkan Fahim Bey hakkında kulaktan duyma şeylere dayanarak hüküm verenlerin kötileyici kanaatleri onu takdir eden başkalarının iyi düşünceleriyle karşılandığından sevgi telkin eden imajını bozamaz. Abdülhak Şinasi Hisar'ın garip, istihza çeken tuhaf taraflarını da belirttiği, hayatta müsbet bir iş başaramamış, isteklerinde hep beceriksiz kalmış hayal tiryakisi Fahim Bey, dünya edebiyatının şöhretli hayalperest bazı roman kahramanları gibi sevimli ve unutulmaz bir tip olarak kendisini okuyucuya kabul ettirmiştir.

Batılı gözüyle eserin değerlendirmesini yapan Friedrich von Rummel, Hisar'ın *Fahim Bey ve Biz*'i ile maddî sahadaki başarıları yücelten ve onlara tapan Batı zihniyetine bir ders verdiğini, insanın asıl değerinin duyguları ve hayal dünyasında saklı olduğunu hatırlattığını söyler (Suat Efe, "Bir Alman Profesörünün Türk Edebiyatı Hakkında Düşünceleri", *Varlık*, nr. 384, 1 Temmuz 1952, s. 14).

Fahim Bey ve Biz'e kadar edebî tenkit ve denemeleriyle tanınan Hisar'ın eseri, onun yeni ve bilinmeyen bir cephesini ortaya koyan ilk kitabı oluşu yanında içindeki düşünce ve temleri geliştireceği diğer eserlerinin öncüsü olur, onlara bir nevi giriş teşkil eder. Buradaki enişte beyden yazarın ikinci romanı *Çamlıca'daki Eniştemiz* çıktığı gibi, bilhassa "hâtıralar içindeki geçmiş zaman" ve "İstanbul" iki aslî merkez olarak *Fahim Bey ve Biz*'i takip eden eserlerinde çok daha gelişmiş ve genişlemiş ifadelerini bulurlar.

Fahim Bey ve Biz bütün bu meziyetleri, hatta kusurları ile birlikte yazarın *Boğaziçi Mehtapları* gibi kendisinden

başkası tarafından yazılamayacak, taklit edilip benzeri ortaya konulamaz, örneği kendisiyle başlayıp kendinde biten bir eser olarak edebiyat tarihimizde yerini almış bulunmaktadır.

Hakkında yazılanlar, yalnız ilk ortaya çıktığı zamanla sınırlı kalmayarak 1942'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin roman ve hikâye mükâfatında Halide Edip Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eserleri yanında üçüncülüğü kazanması, yapılan yeni baskıları, Batı dillerine tercüme edilmesi gibi vesilelerle günümüze kadar süren *Fahim Bey ve Biz*'in, yandırdığı devamlı ilgiye paralel olarak 1978'de beşinci baskısı yapılmıştır. Eseri Batılı okuyucuya da tanıtmak ihtiyacı ile ilkin Friedrich von Rummel tarafından *Unser guter Fahim Bey. Eine Lebensgeschichte* adı altında Almanca'ya tercüme edilmiş (Den Haag 1954), bunu, Benjamin de Siaves'in Gallimard müessesesinin "Feux Croisés" serisinde ayrıca eseri üzerinde bazı rötuşlar yapan müellifle Fransız kültür ataşesi Jean Pénard'ın müşterek kontrolünden geçmiş Fransızca tercümesi takip etmiştir (*Fahim Bey et nous*, Paris 1961). Bundan başka yayıma hazır bir İngilizce tercümesi de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhak Şinasi Hisar, *Fahim Bey ve Biz*, İstanbul 1941; Hâlide Edip Adıvar, "Fahim Bey ve Biz", *Akşam*, nr. 8223, İstanbul 11 Eylül 1941; Fâzıl Ahmet Aykaç, "Fahim Bey ve Biz", *Cumhuriyet*, nr. 6133, İstanbul 11 Eylül 1941; İbrahim Alaeddin Gövsa, "Fahim Bey ve Biz. Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanı", *Vatan*, nr. 378, İstanbul 12 Eylül 1941; Ahmet Hamdi Tanpınar, "Edebî Sohbet: Fahim Bey ve Biz", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 4816-460, İstanbul 15 Eylül 1941; Fâzıl Ahmet Aykaç, "Fahim Bey ve Biz", *Yücel*, nr. 80, İstanbul 1 Birinciteşrin 1941, s. 87-89; Gaziadi, "Fahim Bey et Nous. Récit d'Abdülhak Şinasi Hisar", *Le Journal d'Orient*, İstanbul 2 Octobre 1941; Yaşar Nâbi Nayır, "Edebî Bir Hâdis", *Ülüs*, nr. 7247, Ankara 6 Birinciteşrin 1941; Âdile Maksudî Arsal [Ayda], "Çok Orijinal Bir Eser", *Ülüs*, nr. 7254, 13 Birinciteşrin 1941; Celâleddin Ezine, "Fahim Bey ve Biz", *Cumhuriyet*, nr. 6166, 14 Birinciteşrin 1941; Cevdet Kudret Solok, "Fahim Bey ve Biz", *Varlık*, nr. 199, Ankara 15 Birinciteşrin 1941, s. 156-159; R. N. D. [Reşat Nuri Drago], "Un Roman de M. A. Şinasi Hisar: Fahim Bey et Nous", *Ankara*, nr. 396, Ankara 16 Octobre 1941; Yakub Kadri Karaosmanoğlu, "Bir Hâlis Edebiyat Örneği", *Akşam*, nr. 8254, 24 Birinciteşrin 1941; M. E. A., "Fahim Bey ve Biz", *Yedigün*, XVIII/454, İstanbul 17 İkinciteşrin 1941, s. 14; Mustafa Şekip Tunç, "Abdülhak Şinasi Hisar ve 'Fahim Bey'", *Cumhuriyet*, nr. 6205, 24 İkinciteşrin 1941; Burhan Belge, "Fahim Bey ve Biz", *Tan*, nr. 2274, İstanbul 17 İkinciteşrin 1941; Fahri Ecevit, "Partinin Roman Mükâfatında: Fahim Bey ve Biz", *Yücel*, XV/85-87, İstanbul Mart-Mayıs 1942, s. 15-20; İsmail Ha-

bîb [Sevük], "Bugünkü Romanlarımız: Fahim Bey ve Biz", *Cumhuriyet*, nr. 6426, 7 Temmuz 1942; Vecdi Bürün, "Fahim Bey ve Biz", *Çınaraltı*, nr. 52, İstanbul 19 Eylül 1942, s. 13; Nurullah Ataç, "Sözden Söze", *Cumhuriyet*, nr. 6514, 3 Birinciteşrin 1942; Ali Zeki Tanerî, "Fahim Bey ve Biz", *Çınaraltı*, nr. 61, İstanbul 21 İkinciteşrin 1942, s. 11; Celâleddin Ezine, "Romanın İstihalesi ve Biz", *Cumhuriyet*, nr. 6574, 4 İkinciteşrin 1942; Samed Ağaoğlu, "Fahim Bey ve Biz", *Millet*, Ankara 1943; Mustafa Şekip Tunç, "Zaman Meselesi ve Ölüm Korkusu", *Cumhuriyet*, nr. 7009, 20 Şubat 1944; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Roman Nedir", *Yeni Adam*, nr. 481, İstanbul 16 Mart 1944, s. 2; Behçet Necatigil, "Fahim Bey ve Biz Almanca'ya Çevrildi", *Varlık*, nr. 421, İstanbul 1 Ağustos 1955, s. 14-15; Mehmed Kaplan, "Fahim Bey ve Biz", *İstanbul*, II/9, İstanbul Eylül 1955, s. 7-9; Abdülhak Şinasi Hisar, "Romancının Kahramanına Dair Mehmed Kaplan'a Mektubu", *a.y.*, II/10, Ekim 1955, s. 8-9; Nasuhi Baydar, "Fahim Bey ve Biz", *Tanin*, 5 Aralık 1956; Herbert W. Duda, "Unser guter Fahim Bey. Eine Lebensgeschichte", *WZKM*, LIII/3-4 (1957), s. 332-334 (Fritz von Rummel'in, eserin Almanca tercümesi hakkında); Jean Pénard, "Fahim Bey et Nous. Un Récit d'Abdülhak Şinasi", *İstanbul*, nr. 183, İstanbul 11 Aout 1960; Sermet Sami Uysal, *Abdülhak Şinasi Hisar*, İstanbul 1961, s. 121-141; Sâti Erişenler, "Fahim Bey ve Biz", *Dost*, XI/28, Ankara Temmuz 1963, s. 3-4, 13; Ahmet Oktay, "Tekniksiz Bir Yazar", *Papirüs*, nr. 7, İstanbul 13 Aralık 1966, s. 12-14; Murat Belge, "Fahim Bey ve Biz", *Yeni Dergi*, nr. 43, İstanbul Nisan 1968, s. 298-304; Adelheit Uzunoglu-Ocherbauer, "Ein türkischer Schriftsteller zwischen gestern und heute: Abdülhak Şinasi Hisar", *WZKM*, LXIII-LXIV (1972), s. 208-209, 220; Mehmet Doğan, "Fahim Bey ve Biz", *TDEA*, III (1979), s. 139-140; Abdullah Uçman, "Fahim Bey ve Biz", *Yönelişler*, nr. 23-24, İstanbul Mayıs-Haziran 1983, s. 34-39; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1987, II, 477-478; Nesrin Tağızade Karaca, "Abdülhak Şinasi Hisar'ın (1888-1963) Romanları: Fahim Bey ve Biz, Çamlıca'daki Eniştemiz, Ali Nizami Bey'in Alafrangahlığı ve Şeyhliği", *MK*, nr. 61 (Haziran 1988), s. 60-62; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, İstanbul 1989, s. 151; Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950*, İstanbul 1993, s. 817-819; Necmettin Türinay, *Abdülhak Şinasi Hisar*, İstanbul 1993, s. 220-239.

ÖMER FARUK AKÜN

FAHİŞE

(bk. FÜHUŞ).

FÂHİŞÜ'İ-GALAT

(bk. GALAT).

FAHR

(bk. ÖVÜNME).